

Bazı Can Eriklerinin Dölleme Biyolojisi Üzerinde Araştırmalar

Rahmi ÖZÇAGIRAN¹

Ö Z E T

Bundan önce erikler üzerinde yapılan bir yayında.basta Ege Bölgesi olmak üzere değişik yerlerden seçilen Can eriği çeşit ve tipleri tanıtılmıştır. O yayının devamı sayılan bu çalışmada ise aynı eriklerin dölleme biyolojisi ele alınmıştır. Denemeler Aynalı, Can-1, Foça, Havran, Karşıyaka, Kebap, Orta Can, Papaz, Söbü Can ve Turfanda Can erikleri üzerinde yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre bütün çeşitlerde çiçek tozlarının çimlenme oranı % 30 un üzerinde olmuştur.En yüksek çimlenme oranı genellikle % 10 ve % 15, kısmen de % 20 konsantrasyonundaki şeker eriyiklerinde saptanmıştır.

Kendileme ile Aynalı, Can-1, Foça, Kebap, Papaz, Söbü Can ve Turfanda Can Çeşitlerindeki Meyve tutumu % 5 ten daha az olmuştur.Hatta bazı yıllarda hiç meyve elde edilememiştir. Buna karşılık denemelerin sadece bir yılın da Havran, Karşıyaka ve Orta Can çeşitlerinin,kendi çiçek tozları ile tozlanmasından sırayla % 12,6,%18,2 ve % 14,5 oranında meyve tutumu sağlanmıştır.

G İ R İ Ş

Bugün Türkiye'de kültürü yapılan erik çeşitleri başlıca üç türden meydana gelmişlerdir. Bu türler Prunus domestica L., P.Salicina L. ve P.cerasifera Ehrh.dır. Avrupa erikleri olarak adlandırılan P. domestica çeşitlerinin bir kısmı yerli, bir kısmı yabancı; Japon erikleri diye adlandırılan P. salicina çeşitlerinin ise tamamı yabancı çeşitlerdir.Bu yabancı çeşitler yurdumuz şartlarında denenmek üzere daha çok araştırma kurumları tarafından getirilmişlerdir. P.cerasifera çeşitlerinin ise tamamı yerli çeşitlerdir. Bu son türün yurdumuzda kültürü yapılan çeşit ve tipleri" Can erikleri" olarak tanınmaktadır (12). Can erikleri deyimi,bir çeşit adından çok birçok çeşit ve tipin oluşturduğu bir gruba verilen addır. Bugün Türkiye'nin muhtelif yetiştirme yerlerinde" Can eriği" adı altında yetiştirilen,gerçekte birbirinden farklı birçok çeşit ve tip mevcuttur.Bu çeşit ve tipler yerel yetiştiriciler tarafından,uzun yıllar süren gözlemler sonunda saptanmış ve ortaya çıkarılmıştır.Bu konuda Türkiye çapında yapılacak bir araştırma, yeni birçok Can eriği çeşit ve tipinin ortaya çıkarılmasına imkân verebilecektir.Nitekim bu konuda daha önce yaptığımız bir çalışmada muhtelif

1

Doç.Dr., E.Ü.Ziraat Fakültesi,Meyve-Bağ Yetiştirme ve Islahı Kürsüsü.

yerli, ilme yarlarından seçilmiş 12 Can eriği çeşit veya tipi tanımlanmış (11).

Can eriklerinin Türkiye erik yetiştiriciliğinde önemli bir yeri vardır. Bu erikler, pazarlarımızda diğer erik türlerine göre daha erken görülmektedir. Bunların meyveleri, yurdumuzda, daha çok olgunlaşmadan, ham erik şeklinde tüketilmektedir. Bu nedenle Akdeniz ve Ege Bölgelerimizde yetiştirilen Can eriklerinin meyveleri genellikle Nisan ayının ikinci yarısından itibaren pazarlarımıza arz edilmektedir. Bu eriklerin olgun meyve halinde tüketimi, ham meyve halindeki tüketime göre daha sınırlıdır. Bu durum, birçok Can eriklerinde tam olum devresinde, meyvelerin çok yumuşaması ve pırlak bir yapı kazanmalarından ileri gelmektedir. Böyle meyveler daha çok konserve sanayiinde kullanılabilir. Ancak olgunlaştığı zaman meyveleri fazla yumuşamayan çeşitler sofralık olarak değerlendirilmektedir. Böyle çeşitlerin sayısı da oldukça azdır.

Yurdumuzun bütün bölgelerinde Can eriklerini güvenli bir şekilde yetiştirmek mümkün görülmemektedir. Çünkü Can eriği yetiştiriciliğinde minimum sıcaklık sınırlayıcı bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Mevcut erik çeşitlerimiz içersinde Can erikleri ağaçları en erken çiçek açanları teşkil etmektedirler. Bu ağaçlar, Ege Bölgesinin kıyı şeridi ile buna bitişik kısımlarında, yıllara göre değişmekle beraber, genellikle 15 Şubat-15 Mart arasında çiçek açmaktadırlar. Erken çiçek açmaları nedeniyle kış ve ilkbahar donları bakımından kritik sayılan bölgelerde zaman zaman bu donlardan zarar görmektedirler.

Can eriklerinde meyve tutumunu etkileyen bir diğer faktör de çiçeklenme zamanı meydana gelen yağışlardır. Çiçeklenme zamanı yağışlı geçen yıllarda meyve tutumu genellikle düşük olmaktadır.

Can eriklerinin ait olduğu P. cerasifera türü Avrupa ve Amerika ülkelerinde "Myrobolan eriği" adıyla tanınmaktadır (1, 6, 12). Bu tür, söz konusu ülkelerde, meyvelerinden çok bir anaç materyali olarak önem kazanmıştır. Özellikle erik ve kısmen de diğer bazı sert çekirdekli meyve türleri için anaç olarak kullanılmak üzere yetiştirilmektedir (1, 2, 6, 15). Bu nedenle gerek Avrupa ve gerekse Amerika ülkelerinde P. Cerasifera türünün meyve yönünden değerini ortaya koyan çalışmalardan çok, anaçlık değerini ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır. Bu nedenle Avrupa ve Amerika literatüründe P. cerasifera'nın dölleme biyolojisi ile ilgili çalışmalara az rastlanmaktadır. Ancak son yıllarda, Sovyetler Birliği'nde de ham olarak yenen erikler üzerinde çalışmaya başlanıldığı öğrenilmiştir¹.

Kobel (8), P. cerasifera grubuna giren eriklerin bir kısmının kendine verimli, bir kısmının ise kendine kısır görüldüğünü kaydetmektedir. Yazar, bu eriklerin Kostina tarafından kendine kısır bulunduğunu, buna karşın Red Myrobolan çeşidinin Crane tarafından yüksek oranda kendine verimli olarak saptandığını bildirmektedir. Krümmel (9) ise Johansson ve Callmar; Rudloff; Wellington v. arkının görüşlerine dayanarak P. cerasifera'ya dahil çeşitlerin kendine kısır olduğunu yazmaktadır. Yugoslavya'da bu türe ait birçok tip üzerinde çalışmalar yapan Paunovic (13) ise bunların bir kısmının kendine verimli, bir kısmının kısmen kendine verimli ve bir kısmının da kendine kısır olduğunu saptamıştır.

P. cerasifera erikleri yurdumuzda çok yaygındır (4). Bunların anaç olarak kullanılmasından başka meyvesinden de geniş ölçüde yararlanılmaktadır. Meyvesinden yararlandığımız bu çeşit ve tiplerin dölleme durumları hakkında herhangi bir bilğimiz yoktur. İşte bu çalışma meyvesinden yararlandığımız bazı çeşit ve tiplerin dölleme durumlarını ortaya koymak ve bunlar için tozlayıcıları saptamak amacı ile yapılmıştır.

Materyal:

Çalışma, Bornova'da Ziraat Fakültesi Meyve-Bağ Yetiştirme ve Islahı Kürsüsünde hazırlanmıştır. Çiçeklenme zamanı ile ilgili gözlemler 1973-1978, tozlama denemeleri ise 1974-1977 yıllarında yapılmıştır. Materyal olarak aynı kürsünün meyve koleksiyon bahçesindeki Can eriklerinin bir kısmı kullanılmıştır. Üzerinde çalışılan Can erikleri şunlardır. :

Aynalı	Kebap
Can-1	Orta Can
Foça	Papaz
Havran	Söbü Can
Karşıyaka	Turfanda Can

Bu eriklerin hepsi P. cerasifera anacı üzerinde aşılanmışlardır. Ağaçların dikim aralıkları 6x6 m dir. Söz konusu çeşit ve tipler hakkında daha ayrıntılı bilgi Özçağırın (11)'de verilmiştir.

Metot:

A. Fenolojik Gözlemler

Meyve ağaçlarının çiçekleri üzerinde yapılacak bazı çalışmalarda, örneğin tozlayıcı çeşit seçiminde, çiçeklenme ile ilgili bir kısım konuların bilinmesi gerekir. Bu nedenle üzerinde çalışılan Can eriklerinde çiçeklenmenin başlama, tam çiçeklenme ve çiçeklenmenin sona erme tarihleri izlenmiştir. Ağaçlarda bulunan çiçeklerin yaklaşık % 5'inin açtığı tarih çiçeklenmenin başlangıcı; % 70'inin açtığı tarih tam çiçeklenme ve % 95 veya daha fazlasının açtığı tarih çiçeklenmenin sonu olarak kabul edilmiştir.

B. Çiçek Tozu Çimlendirme Denemeleri

Tozlanma ve döllemenin esas unsurlarından birini çiçek tozu teşkil eder. Meyve bağları için mutlaka döllemeye ihtiyaç gösteren meyve tür ve çeşitlerinde, meyve tutumunun yüksek veya düşük oluşu çiçek tozlarının çeşitli özellikleriyle de yakından ilgilidir. Bu özelliklerin incelenmesi ve bunlarla dölleme arasındaki ilişkilerin bilinmesi pratik meyvecilik bakımından önemlidir. Bu nedenle ele alınan çeşit ve tiplerde çiçek tozlarının çimlenme oranlarını saptamak, çiçek tozu ve çim borularının morfolojik yapılarını incelemek amacıyla 1974 ve 1975 yıllarında çiçek tozu çimlendirme denemeleri yapılmıştır. Çimlendirmede % 5, % 10, % 15 ve % 20 konsantrasyonundaki şeker eriyikleri kullanılmıştır. Her ne kadar daha önce erikler üzerinde yapılan birçok çiçek tozu çimlendirme çalışmalarında (8) en yüksek çimlenme oranlarının % 10 ve % 15 konsantrasyonundaki şeker eriyiklerinde elde edildiği bildirilmekte ise de, çalışmanın yapıldığı ekolojik şartların ve özellikle ele alınan erik türünün farklı oluşu nedeniyle, bu iki konsantrasyona % 5 ve % 20 konsantrasyonları ilave edilmiştir.

Çimlendirmede kullanılacak çiçek tozunu elde etmek amacıyla her çeşit veya tipte, ağaçların değişik yön ve yükseklikteki dallarından taç yaprakları açılmak üzere olan 150 kadar çiçek toplanmıştır. Taç yaprakları temizlenen bu çiçekler anterleri patlatılmak üzere laboratuvarında 24-36 saat kadar bekletilmiştir. Anterlerin patlamasını çabuklaştırmak için ışığı, söz konusu

çiçekler üzerine gelecek şekilde 40-50 cm uzaklığa, 60.watlık lâmba konmuştur. Anterler patladıktan sonra ağzı kapatılan petri kapları elde sallanmak suretiyle her iki petri kabının dip kısımlarında çiçek tozlarından oluşan sarı renkli ince bir çiçek tozu tabakası elde edilmiştir. Bu kaplar içinden, anterleri patlamış çiçekler temizlenmiş böylece geriye sadece çiçek tozları kalmıştır. Her iki kabin dibindeki çiçek tozu, fırça ile birbiriyle karıştırılarak çimlendirme işlerinde bu karışım kullanılmıştır. Çimlendirmede nemli hücre içersinde aşılı damla metodu (8, 14) uygulanmıştır.

C. Tozlama Denemeleri

Tozlama denemeleri, üzerinde çalışılan Can erikleri arasında döllenme bakımından kendiyle uyumsuz, kendine verimli ve kendine kısmen verimli olanları saptamak ve kendiyle uyumsuz ile kendine kısmen verimli olanlar için, yine üzerinde çalışılan çeşitler arasından, uygun tozlayıcıları ortaya çıkarmak amacıyla yapılmıştır. Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki işlemlere baş vurulmuştur.

1. Çeşitlerin kendileme ile meyve tutum oranlarını saptamak için, her çeşitte, çiçekler kastre edilmiş ve kendi çiçek tozları ile tozlanmışlardır.

2. Tozlayıcı çeşidi saptamak için, her çeşidin kastre edilmiş çiçekleri, diğer çeşitlerin çiçek tozları ile tozlanmıştır. Bu tozlamaların genellikle çiçeklenme zamanları karşılaşanlar arasında, olanaklar ölçüsünde karışıklı bir şekilde yapılmasına çalışılmıştır. Ancak bazı nedenlerden ve özellikle iklim şartlarının olumsuz etkilerinden dolayı bir kısım çeşit ve kombinasyonlarda 4 yıllık tekerrür sağlanamamıştır.

3. Kastre edilmiş fakat açıkta bırakılmış çiçeklerin çeşitli faktörlerle (böcek, rüzgâr vb. gibi) döllenme ihtimalini saptamak için, bütün çeşitlerde bazı dallar kontrol dalı olarak kullanılmıştır. Bu gibi dallardaki çiçekler kastre edilmiş sonra tozlama yapılmadan bırakılmışlardır.

4. Serbest tozlama sonucu elde olunan meyve tutumunu saptamak için her çeşitte birer dal seçilmiş ve daldaki çiçekler sayılarak etiketlenmiştir.

Tozlama denemelerinde kastre edilen çiçekler herhangi bir materyal ile izole edilmemiş, açıkta bırakılmışlardır. Bu şekil uygulama, çalışmada kolaylık sağlamıştır. Bundan başka, bu uygulamanın sayesinde, izolasyon materyalinin oluşturacağı muhtemel olumsuz etkilerle karşılaşılmemiştir.

Kastrasyon işlemi ağaçlardaki çiçeklerin % 5-10'u açıldığı zaman yapılmıştır. Kastrasyonda henüz açmamış, ancak kısa sürede açacak durumda olan çiçekler kullanılmış, bu çiçeklerden daha geri safhada olanlarla, açmış çiçekler karşılaştırılmıştır.

Kastre edilmiş çiçekler, kastrasyondan 24 saat sonra tozlanmışlardır. Birinci tozlamadan bir gün sonra ikinci tozlama yapılmış, daha sonra tozlanan çiçek adedi sayılarak dallar etiketlenmiştir. Tozlamada kullanılan çiçek tozları, daha önce çiçek tozu çimlendirme denemeleri kısmında anlatıldığı yöntemle elde edilmiştir. Bu çiçek tozları işaret parmağının uç kısmına alınmış ve parmak ucu dişicik tepelerine değdirilmek suretiyle tozlama yapılmıştır.

Tozlanmış, kontrol olarak bırakılmış ve serbest tozlama için seçilmiş dallarda teşekkül eden meyvelerin sayımı ham erik hasadından hemen önce, Mayıs ayı içinde, yapılmıştır.

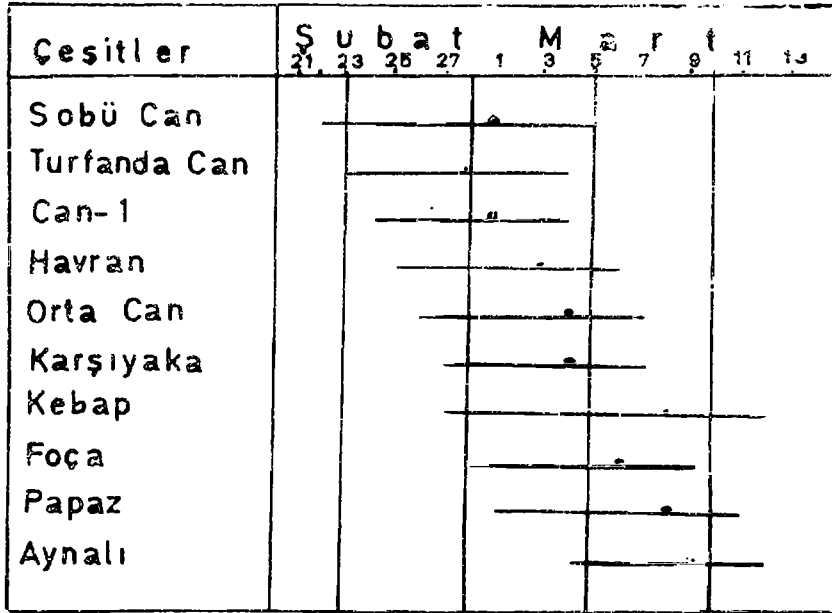
SONUÇLAR ve TARTIŞMA

A. Fenolojik Gözlemler

Erikler, mutedil iklim meyve türleri içersinde, erken çiçek açan türleri oluştururlar. P. cerasifera grubu erikler ise diğer erik türlerinden de

Önce çiçek açarlar. Bunların, bademlerden hemen sonra çiçek açtıkları görülür. Hatta birçok Can eriklerinin çiçeklenme zamanı geç çiçek açan badem çeşitlerinin ile çakışmaktadır.

Üzerinde çalışılan Can eriklerinde 6 yıl boyunca yapılan gözlemler sonunda saptanan ortalama çiçeklenme zamanları Şekil 1'de gösterilmiştir.

Şekil 1. Üzerinde çalışılan Can eriklerinin 1973-1978 yılları ortalama çiçeklenme zamanları.

Figure 1. Dates de fleurissement moyenne des pruniers de Can en 1973-1978

Şekil 1'e göre üzerinde çalışılan Can erikleri arasında en erken çiçek açan çeşit Söbü Can, en geç çiçek açan da Aynalı'dır. Diğer 8 çeşit ise, çiçeklenme zamanı bakımından, bu iki çeşit arasında yer almaktadır.

Mevcut çeşitleri, çiçeklenme zamanlarının üst üste gelmeleri bakımından 3 gruba ayırmak mümkündür. Böyle bir ayırım yapıldığı takdirde birinci grupta Söbü Can, Turfanda Can ve Can-1; ikinci grupta Havran, Orta Can ve Karşıyaka; üçüncü grupta da Foça, Kebap, Papaz ve Aynalı çeşitleri yer alır.

Şekilde de görüldüğü gibi bütün çeşitlerin ortalama çiçeklenme zamanları 22 Şubat ile 12 Mart arasında bulunmaktadır. Bu durumdan, Can eriklerinin diğer birçok meyve türüne göre daha erken çiçek açtıkları anlaşılmaktadır. Gerçi Ege Bölgesine göre, kış mevsiminin daha soğuk veya daha uzun geçtiği bölgelerde Can eriklerinde çiçeklenmenin daha geç olduğu bir gerçektir. Ancak yurdumuzun çeşitli bölgelerinde Şubat ve Mart aylarında zaman zaman don olaylarının meydana geldiği unutulmamalıdır (3). Can eriklerinin çiçeklenme zamanları çoğu kez bu don olayları ile karşılaştığından çiçekler zarar görmekte, böyle bölgelerde güvenli mahsul alınamamaktadır. Bu nedenle ilkbahar donları bakımından kritik sayılan bölgelerde Can eriklerinin yetiştirilmesi tavsiye edilmemektedir.

B. Çiçek Tozu Çimlendirme Denemeleri

Meyve ağaçlarında çiçek tozlarının çimlenme güçlerinin bilinmesi büyük önem taşır. Çünkü tozlayıcı çeşitlerin çiçek tozlarının çimlenme oranları ile dölleme yetenekleri arasında sıkı bir ilişki vardır (5,8,10). Çiçek tozu çimlenme oranları düşük olan çeşitlerde, çiçek tozları şekil ve irilik bakımından mütecanis olmamakta ve bunların çim boruları normal gelişmemektedir(5). Böyle çeşitler tozlayıcı olarak önerilmemektedir. Bu nedenle ele aldığımız Can erikleri üzerinde çiçek tozu çimlendirme çalışmaları yapılmış ve elde olunan sonuçlar Cetvel 1'de verilmiştir.

Cetvel 1 incelenirse, mevcut çeşitlerde, en yüksek çimlenme oranlarının % 10, % 15 ve % 20 konsantrasyonundaki şeker eriiklerinde elde edildiği görülür. Bu 3 konsantrasyon içersinde en uygunu % 15'lik şeker eriğidir. Cetvelde yer alan çeşitlerin çoğunda en iyi çimlendirme ortamı, yıldan yıla değişmiştir. Sadece Can-1, Havran ve Orta Can çeşitleri en yüksek çimlenmeyi her iki yılda da, % 15'lik şeker eriğinde göstermişlerdir. Nitekim Kobel(8) de erikler için en uygun şeker eriği konsantrasyonunun bazen % 10, bazen de % 15 olduğunu bildirmiştir.

Üzerinde çalışılan çeşit ve konsantrasyonlarda çimlenme oranları, yıllara göre, değişik miktarda farklılık göstermiştir. Bu farklılığın beslenme fizyolojisi ile ilgili olduğu ileri sürülmektedir(9). Kobel (8); Johanson, Calmar, Rudloff ve Schanderl gibi araştırmacıların erik ve kirazlarda çeşidin, değişik yıl ve yerlerde birbirinden farklı çimlenme oranı göstermesini, beslenme fizyolojisi ile ilgili gördüklerini ve durumun sert çekirdekli meyve türleri için önemli olduğunu belirttiklerini kaydetmektedir.

İki yıllık en yüksek çimlenme oranlarının ortalamalarını dikkate alarak çeşitleri sıraladığımızda Cetvel 2 deki gibi bir durumla karşılaşırız.

Cetvel 2. Üzerinde çalışılan Can eriklerinin çiçek tozu en yüksek çimlenme oranları ortalamasına göre sıralanışı.

Tableau 2. Pourcentage de germination moyenne de pollen de puruniers de Can.

Çeşitler	İki yıllık ortalamalar (%)	1974 yılı çimlenme oranları (%)	1975 çimlenme oran. (%)
Variétés	Moyennes de deux ans (%)	Pourcentage de germination en 1974 (%)	Pourcentage de germination en 1975 (%)
Aynalı	95.0	94.5	95.5
Söbü Can	92.5	91.8	88.9
Turfanda Can	89.8	94.5	84.3
Kebap	88.5	84.8	92.2
Can-1	84.5	87.6	80.5
Foça	84.5	81.8	86.3
Havran	65.7	56.9	74.5
Papaz	57.5	60.8	53.3
Karşıyaka	54.4	56.5	52.4
Orta Can	41.5	45.3	37.7

Cetvel 2'deki ortalama değerlere göre çeşitlerdeki çiçek tozu çimlenme oranları % 95,0 (Aynalı) ile % 41,5 (Orta Can) arasında değişmektedir.

Cetvel 1. Üzerinde çalışılan Can eriklerinde çiçek tozu çimlenme oranları, çiçek tozu ve çim borularının özellikleri.

Tableau 1. Pourcentages de germination de pollen, Caractéristiques de pollen et de tubes de pollen de Pruniers de Can.

Çeşitler Variétés	Şeker eriyişi konsantrasyonları Concentrations de Solution de Sucre								Çiçek tozları ve çim borularının özellikleri. Caractéristiques de pollen et de tubes de pollen
	1974				1975				
	%5	%10	%15	%20	%5	%10	%15	%20	
Aynalı	32,0	94.5	83.0	77.8	48.6	86.5	95.5	90,9	Çiçek tozları irilikçe mütecanis, genellikle üç köşeli, bazen hafif oval. Çim boruları uzun ve düzgün.
Can-1	32.3	57.4	87.6	82.9	28.9	68.3	80.5	57.6	Çiçek tozları irilikçe mütecanis, yuvarlak veya hafif üç köşeli. Çim boruları düzgün ve uzun.
Foça	49.0	72.5	81.8	45.4	51.7	69.5	73.5	86.3	Çiçek tozları irilikçe mütecanis yuvarlak, hafif oval veya üç köşeli. Çim boruları uzun ve düzgün.
Havran	31.7	56.2	56.9	41.8	11.8	22.0	74.5	66.8	Çiçek tozları irilikçe mütecanis, genellikle yuvarlak, bazıları hafif üç köşeli. Çim boruları orta uzun ve düzgün.
Karşıyaka	26.8	56.5	41.5	30.6	44.9	45.9	52.4	39.3	Çiçek tozları irilikçe oldukça mütecanis, hafif oval veya üç köşeli. Çim kalın, uzun veya orta uzun ve düzgün.

Cetvel 1 'in devamı (Cont table 1)

Cetvel 1. Üzerinde çalışılan Can eriklerinde çiçek tozu çimlenme oranları, çiçek tozu ve çim borularının özellikleri.

Tableau 1. Pourcentages de germination de pollen. Caractéristiques de pollen et de tubes de pollen de Pruniers de Can.

Çeşitler Variétés	Şeker eriyiği konsantrasyonları Concentrations de Solution de Sucre								Çiçek tozları ve çim borularının özel- likleri. Caractéristiques de pollen et de tubes de pollen
	1974				1975				
	%5	%10	%15	%20	%5	%10	%15	%20	
Kebap	32.3	84.8	67.2	27.9	67.9	76.1	92.2	83.9	Çiçek tozları irilikçe çok mütecanis, dol- gun oval veya hafif üç köşeli.Çim borula- rı çok uzun ve düzgün.
Orta Can	29.5	45.3	31.3	21.4	16.5	37.7	34.8	34.2	Çiçek tozları irilikçe oldukça mütecanis, yuvarlak,oval bazen üç köşeli.Çim borula- rı uzun ince ve düzgün.
Fapaz	28.2	60.8	34.1	25.1	39.0	47.1	53.3	33.7	Çiçek tozları irilikçe gayri mütecanis, yuvarlakça veya üç köşeli.Çim boruları farklı uzunluk ve kalınlıktadır.
Söbü Can	64.5	82.7	91.8	96.3	33.6	66.3	88.9	92.3	Çiçek tozları irilikçe mütecanis yuvar- lak,veya hafif oval,bazıları üç köşeli. Çim boruları çok uzun ve düzgün.
Turfanda Can	85.3	92.3	94.5	88.5	22.1	79.8	70.1	84.3	Çiçek tozları irilikçe mütecanis,dolgun genellikle yuvarlak,hafif oval veya ha- fif üç köşeli.Çim boruları ince,uzun ve düzgün.

Bu sonuçlara göre Cetvelde ver alan çeşitleri, birçok araştırmacıların (5,8,14). kabul ettiği gruplandırmaya göre, iyi çiçek tozu veren çeşitler olarak kabul etmek gerekir. Çünkü tüm çeşitlerde çiçek tozları % 30'un üzerinde çimlenme gücü gösterişlerdir.

Çiçek tozları tüm çeşitlerde şekil bakımından da farklılık göstermişlerdir. İrilik bakımından ise bazıları mütecanis, bazıları da oldukça mütecanis görünmüştür. Sadece Papaz eriğğinde, bu bakımından, mütecanis bir durum saptanmamıştır. İrilik bakımından mütecanis görülen çeşitlerde çimlenme oranları daha yüksek olmuştur.

C. Tozlama Denemeleri

Meyve tutumu için döllenenin zorunlu olduğu meyve ağaçlarındaki tozlama olayı meyve tutumunun ilk aşamasını oluşturur. Tozlama ... bunu izleyen dölllenme sonucunda meyve ağaçları meyve bağlarlar. Meyve çeşitlerinde dölllenme, çeşitlerin ya kendi çiçek tozları veya bir diğer çeşidin çiçek tozları ile sağlanır. Kendi çiçek tozları ile tozlandığı zaman yeterli meyve veren çeşitler olduğu gibi verimsiz olanları da vardır. Hatta bazıları kendi çiçek tozları ile tozlanınca hiç meyve bağlamazlar. Kendi çiçek tozu ile tozlandığı zaman yeterli meyve veremeyen veya çok az meyve bağlayan çeşitlerden yeterli bir mahsul almak için tozlayıcı çeşitlere ihtiyaç vardır. Tozlayıcı çeşitler ile ancak denemelerle saptanır.

Yukarıda bahsedilen hususlar dikkate alınarak üzerinde çalışılan Can eriklerinin ... durumlarını saptamak için tozlama denemeleri yapılmıştır. Bu ... lerden elde olunan kendi çiçek tozları ile tozlama sonuçları Cetvel 3'te, karşılıklı tozlama sonuçları da Cetvel 4'te gösterilmiştir.

Cetvel 3'de görüldüğü üzere kendi çiçek tozları ile tozlama sonunda Aynalı, Can-1, Foça, Kebap, Papaz, Söbü Can ve Turfanda Can eriklerinde % 0,0 ile % 5,0 arasında değişen meyve tutumu elde edilmiştir. Denemenin ilk yılında Can-1, Kebap, ... Can, Papaz, Söbü Can ve Turfanda Can; ikinci yılında Aynalı, Kebap, Söbü Can ve Turfanda Can; üçüncü yılında Söbü Can; dördüncü yılında ise Turfanda Can eriklerinde kendileme ile hiç meyve alınamamıştır. Yine aynı cetvelde görüldüğü gibi Havran, Karşıyaka ve Orta Can eriklerinde kendileme ile diğer 7 çeşide göre biraz daha yüksek meyve tutumu sağlanmıştır. Denemenin sadece son yılında (1977) kendileme ile Havran'da % 12,6, Karşıyaka'da % 18,2 ve Orta Can'da % 14,5 oranında meyve elde edilmiştir. Bu sonuçlar dikkate alınarak söz konusu üç çeşit kendine verimli gibi görünmektedir. Buna rağmen bu üç çeşitten de güvenli bir mahsulün alınması için tozlayıcı çeşit kullanılması yerinde olur. Çünkü bu çeşitlere ait yüksek meyve tutum oranları denemelerin sadece bir yılında elde olunmuştur. Diğer 7 çeşit ise yıllara göre bazen kendine kısmen verimli bazen de kendine kısır ... görünmüşlerdir. Bu itibarla elde ettiğimiz sonuçlar Paunoviç'in (13) Yoghayva'da elde ettiği sonuçlarla benzerlik göstermektedir.

Cetvel 4'teki bulgular incelenince karşılıklı tozlamalardan elde edilen sonuçların tozlayıcı çeşide ve yıllara göre değişliği görülür. En yüksek meyve tutum oranları Aynalı eriğinde Foça, Karşıyaka, Kebap ve Papaz; Can-1 eriğinde Havran, Orta Can, Papaz, Söbü Can ve Turfanda Can; Foça eriğinde Aynalı, Karşıyaka ve Papaz; Havran eriğinde Can-1, Orta Can, Söbü ve Turfanda Can; Karşıyaka eriğinde Aynalı, Can-1, Orta Can, ve Papaz; Kebap eriğinde Karşıyaka; Orta Can eriğinde Can-1, Havran, Karşıyaka, Orta Can, Söbü Can ve Turfanda Can; Papaz eriğinde Aynalı, Can-1, Foça ve Karşıyaka; Söbü Can eriğinde Havran, Orta Can; Turfanda Can eriğinde Can-1 ve Havran çeşitlerinin tozlayıcıları ile elde edilmiştir.

Cetvel 3. Üzerinde çalışılan Can eriklerinde kendi çiçek tozları ile tozlama denemelerinden elde edilen sonuçlar.

Tableau 3. Résultats d'essais d'autofécondation de Pruniers de Can

Çeşitler Variétés	1974		1975		1976		1977	
	Tozlanan Çi- çek Adedi	Meyve Tu- tumu %	Tozlanan Çi- çek Adedi	Meyve Tu- tumu %	Tozlanan Çi- çek Adedi	Meyve Tu- tumu %	Tozlanan Çi- çek Adedi	Mey. Tu. tumu %
	Nombre de Fleurs autofécondé	Pourcent- age % de nouaison	Nombre de Fleurs autofécondé	Pourcent- age % de nouaison	Nombre de Fleur autofécondé	Pourcent- age % de nouaison	Nombre de Fleurs autofécondé	Pourcent- age % de nouaison
Aynalı	224	0.4	197	0.0	156	5.0	246	1.6
Can-1	198	0.0	192	2.0	167	1.7	192	0.5
Foça	319	0.3	227	4.4	160	0.6	-	-
havran	430	1.0	131	2.2	181	8.1	468	1.6
Kırşiyaka	226	0.8	220	6.8	181	1.1	222	18.2
Kebap	132	0.0	170	0.0	275	0.7	-	-
Orta Can	113	0.0	179	1.1	172	6.9	214	14.5
Panaz	232	0.0	238	2.4	172	0.5	209	1.5
Söbü Can	204	0.0	172	0.0	176	0.0	222	2.1
Turfanda Can	225	0.0	149	0.0	195	1.0	245	0.0

Cetvel 4. Üzerinde çalışılan Can eriklerinde karşılıklı tozlaşma, serbest tozlaşma ve kontrol sonuçları.
 Tableau 4. Résultats d'essais de pollinisation réciproque, de pollinisation libre et d'autofécondation
 de Pruniers de Can

Kombinasyonlar Combinations	1974		1975		1976		1977	
	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs pollinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs pollinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs pollinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs pollinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison
<u>AYNALI</u> 0 +								
Aynalı	224	0.4	197	0	158	5.0	246	1.6
Can-1	205	10.7	-	-	-	-	167	4.2
Foça	241	-	241	18.7	163	37.4	167	-
Havran	342	3.2	-	-	-	-	215	1.4
Karşıyaka	-	-	173	13.2	176	31.8	245	9.4
Kebap	-	-	196	15.8	-	-	271	10.4
Papaz	380	5.7	274	16.2	117	24.7	253	9.5
Kontrol (Témoin)	224	0.4	228	0.4	127	0.7	218	0
Serbest (Pollinisation libre)								
<u>CAN-1</u> 0 +								
Aynalı	143	29.4	213	22.7	-	-	-	-
Can-1	193	0	192	2.0	167	1.7	192	0.5
Havran	273	6.3	182	43.9	200	19.4	226	27.4
Orta Can	280	22.1	194	27.8	112	9.4	202	33.2
Papaz	158	28.4	185	27.5	158	23.2	243	23.4
Saba Can	188	22.8	198	35.3	172	22.0	192	-
Turfanda Can	202	38.6	229	46.0	132	17.3	194	10
Kontrol (Témoin)	311	3.2	408	1.4	173	21.2	136	0
Serbest (Pollinisation libre)	67	16.8	102	11.8	150	15.1	112	12.

Çatvel 4'ün devamı (Cont. table 4).

Çatvel 4 Üzerinde çalışılan Can eriklerinde karşılıklı tozlaşma, serbest tozlaşma ve kontrol sonuçları.

Tableau 4. Résultats d'essais de pollinisation réciproque, de pollinisation libre et d'autofécondation de Pruniers de Can

Korbinasyonlar Combinations	1974		1975		1976		1977	
	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison
<u>FOÇA</u> ♀								
Aynalı	214	18.2	-	-	153	18.3	-	-
Foça	319	0.3	227	4.4	160	0.6	-	-
Havran	232	3.4	-	-	-	-	-	-
Karşıyaka	340	300	-	-	152	157	-	-
Papaz	292	14.3	-	-	189	168	-	-
Kontrol (Témoin)	283	0.1	-	-	181	0.5	-	-
Serbest (Pollinisation libre)	491	23.4	-	-	403	44.9	-	-
<u>HAVRAN</u> ♀								
Can-1	193	13.9	195	12.8	115	18.5	328	24.7
Havran	430	1.6	131	2.2	184	8.1	468	12.6
Orta Can	457	3.7	259	146	181	9.9	270	22.9
Papaz	326	0.3	233	3.4	131	3.3	-	-
Söbü Can	325	12.6	262	14.8	191	9.9	181	13.2
Turfanda Can	359	22.0	173	4.6	207	20.7	264	25.4
Kontrol (Témoin)	204	0.4	126	5.3	164	3.6	204	0
Serbest (Pollinisation libre)	538	23.0	464	33.6	654	14.0	729	22.6

Cetvel 4'ün devamı (Cont table 4)

Cetvel 4. Üzerinde çalışılan Can eriklerinde karşılıklı tozlama serbest tozlama ve kontrol sonuçları.
Tableau 4. Résultats d'essais de pollinisation réciproque, de pollinisation libre et d'autofécondation
de Pruniers de Can

Kombinasyonlar Combinations	1974		1975		1976		1977	
	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs pollinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs pollinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs pollinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs pollinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison
<u>KARŞIYAKA</u> ♀								
Aynalı	-	-	165	15.1	176	1.7	176	-
Can-1	237	10.9	-	-	-	-	-	-
Havran	420	6.4	-	-	-	-	-	-
Karşıyaka	226	0.0	226	6.0	377	1.1	222	11.2
Kebap	340	102	226	16.2	-	-	-	-
Orta Can	233	18.8	198	14.6	-	-	-	-
Papaz	170	100	200	8.3	157	1.2	180	21.9
Kontrol (Temzin)	213	0.4	-	0.4	156	1.2	189	0
Serbest (Pollinisation libre)	617	9.4	613	42.0	376	51.5	927	10.0
<u>KEBAP</u> ♂								
Aynalı	131	5.3	255	1.7	-	-	-	-
Havran	209	0.1	-	-	-	-	-	-
Karşıyaka	171	0.3	205	14.6	-	-	-	-
Kebap	122	0	170	0	-	-	-	-
Papaz	174	2.2	253	11.7	-	-	-	-
Kontrol (Temzin)	275	0.7	126	0	-	-	-	-
Serbest (Pollinisation libre)	568	19.7	541	27.7	-	-	-	-

Cetvel 4'ün devamı (Cont table 4)

Cetvel 4. Üzerinde çalışılan Can eriklerinde karşılıklı tozlama serbest tozlama ve kontrol sonuçları.
Tableau 4. Résultats d'essais de polinisation réciproque, de polinisation libre et d'autofécondation
de Pruniers de Can.

Kombinasyonlar Combinations	1974		1975		1976		1977	
	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu Pourcent- age de nouaison
ORTA CAN ♀								
Can-1	-	-	258	7.3	145	4.1	161	14.9
Havran	246	0.8	170	4.1	135	17.0	179	8.9
Karşıyaka	250	6.4	-	-	189	11.6	218	13.8
Orta Can	113	0	179	1.1	172	6.9	214	14.5
Söbü Can	384	1.5	141	7.8	149	2.6	261	12.3
Turfanda Can	416	4.1	148	2.7	136	1.4	199	20.6
Kontrol (Témoin)	235	2.1	174	0.5	200	1.0	222	0.9
Serbest (Polinisation libre)	401	12.2	324	30.2	649	28.1	462	37.7
PAPAZ ♀								
Aynalı	223	14.3	310	27.2	167	10.7	245	7.8
Can-1	197	10.6	470	17.0	189	12.6	173	2.3
Foça	185	15.6	236	19.4	165	-	-	-
Havran	214	0	272	1.8	155	4.2	183	0
Karşıyaka	156	10.8	236	27.1	161	1.8	258	4.3
Orta Can	489	8.9	-	-	-	-	-	-
Papaz	232	0	288	2.4	172	0.2	200	1.5
Kontrol (Témoin)	228	0.1	247	0.8	172	6.3	238	0.4
Serbest (Polinisation libre)	424	19.1	846	19.4	770	17.3	682	9.8

Cetvel 4'ün devamı (Cont table 4)

Cetvel 4 Üzerinde çalışılan Can eriklerinde karşılıklı tozlama . serbest tozlama ve kontrol sonuçları.

Tableau 4. Résultats d'essais de polinisation réciproque, de polinisation libre et d'autofécondation de Pruniers de Can.

Kombinasyonlar Combinations	1974		1975		1976		1977	
	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison	Tozlanan Çiçek Sayısı Nombre de fleurs polinisé	Meyve Tutumu % Pourcent- age de nouaison
<u>SÖBÜ CAN</u> ♀								
Can-1	116	4.3	-	-	165	3.6	282	5.3
Havran	130	2.3	113	17.6	294	5.4	180	0
Orta Can	333	4.5	171	12.2	226	5.3	172	0.6
Söbü Can	204	0	172	0	176	0	222	2.2
Turfanda Can	180	0	152	0	188	1.0	175	0
Kontrol (Témoin)	262	0.7	193	1.0	220	0.9	220	0
Serbest (Polinisation libre)	444	6.7	720	9.4	624	10.8	709	6.8
<u>TURFANDA CAN</u> ♀								
Can-1	377	4.7	212	11.4	161	16.7	230	1.3
Havran	178	3.9	202	10.3	165	4.8	305	0
Orta Can	323	2.7	140	6.4	195	1.5	190	1.6
Söbü Can	238	0	161	0.6	152	1.3	186	0
Turfanda Can	225	0	149	0	195	1.0	245	0
Kontrol (Témoin)	367	0.2	458	3.9	213	2.3	262	0
Serbest (Polinisation libre)	275	16.0	375	26.6	722	27.4	565	4.9

Bazı kombinasyonlarda aynı tozlayıcının sağladığı meyve tutum oranları arasında yıllara göre önemli farklar vardır. Birçok kombinasyonda da meyve tutumları düşük veya çok düşüktür. Meyve tutumlarının bu kadar değişiklik göstermesinde tozlamaların yapıldığı günlerdeki hava şartlarının muhtemelen önemli etkisi olmuştur. Çiçeklenme süresince yağın yağmurlar döllenmeyi engellemekte; yine çiçeklenme boyunca ve hemen çiçeklenme sonrası meydana gelen düşük sıcaklıklar gerek çiçekler ve gerekse genç meyveler için zararlı olmaktadır. Tozlamalar 1974 yılında 8-15 Mart; 1975 yılında 7-13 Mart; 1976 yılında 5-14 Mart ve 1977 yılında da 14-22 Şubat tarihleri boyunca yapılmıştır. Bu tozlama sürelerinin ilk deneme yılında 5 günü, ikinci deneme yılında 2 günü, üçüncü deneme yılında 3 günü ve son deneme yılında 3 günü yağış geçmiştir (Cetvel 5). Tozlamaların yapıldığı günlerde olan yağışlar meyve tutumunu önemli derecede etkilemiştir. Yağışlardan sonra tozlama işleminin etkilerinin azalmasına rağmen çok defa çiçeklerin çoğunda reseptif halin geçmiş olması nedeniyle yağmurun zararlı etkisi giderilememiştir. Ancak yağışların her yıl değişik çeşit ve kombinasyonlara ait tozlamaları etkilemesi ve sonuçların 4 yıllık gibi uzun bir denemeye ait olması çeşitler ve tozlayıcılar hakkında bir fikir verebilmektedir. Mevcut çeşitlerden Söbü Can ile Turfanda Can yağışlardan en fazla etkilenmiştir. Ayrıca 1977 yılında 1-4 Mart tarihlerinde meydana gelen don olayından, diğerlerine göre geç çiçek açan Aynalı ve Papaz erikleri önemli derecede zarar görmüşlerdir.

Çiçek tozu çimlenme oranları, çiçeklenme zamanları ve karşılıklı tozlama sonuçları dikkate alınarak üzerinde çalışılan çeşitler ve bunlara önerilen tozlayıcılar aşağıdaki gibi olabilir.

<u>Çeşit</u>	<u>Tozlayıcı</u>
Aynalı	: Kebap, Papaz
Can-1	: Havran, Söbü Can, Turfanda Can
Foça	: Karşıyaka, Papaz
Havran	: Can-1, Orta Can
Karşıyaka	: Orta Can
Kebap	: Papaz
Orta Can	: Havran, Karşıyaka
Papaz	: Foça, Aynalı
Söbü Can	: Havran
Turfanda Can	: Can-1

Bütün çeşitlerde, kastre edildikten sonra tozlamadan bırakılan çiçeklerin böcek, rüzgâr vb. faktörlerle tozlanma ihtimalini saptamak amacıyla kontrol olarak kullanılan dallardaki meyve tutum oranları, mevcut kontrol dallarının % 72'inde, % 0-1 arasında değişmektedir. Ancak 1975 yılında Havran eriği, 1976 yılında da Papaz eriği kontrol dallarında meyve tutum oranları sırasıyla % 5,3 ve % 6,3 olarak saptanmıştır. Bu dallarda meyve tutumunun bu kadar yüksek olması muhtemelen bazı çiçeklerin kaçak çiçek tozları tarafından arızı bir şekilde tozlanmasından ileri gelmiştir. Kontrol dallarının çoğunda meyve tutum oranının % 1 den az olması, kastre edildikten sonra kesilenmeyen çiçeklerin çeşitli etkenlerle tozlanma ihtimalinin çok düşük olduğunu ortaya koymaktadır.

Serbest tozlama sonucu oluşan meyve tutumları, çeşit ve yıllara göre değişmek üzere, % 4,9 (Turfanda Can eriğinde) ile % 51,5 (Karşıyaka eriğinde) arasında değişmektedir. Serbest meyve tutum oranlarının 13 adedi % 4,9 - 9,8; 9 adedi de 10,8-19,7; 7 adedi % 20,3-28,1 ve geriye kalan 7 adedi de % 30,2 - 51,5 arasında değişmektedir. Serbest meyve tutum oranları Aynalı, Foça, Karşıyaka ve Orta Can eriklerinde genellikle yüksek; Söbü Can eriğinde ise düşük olmuştur. Geriye kalan diğer çeşitler ise, meyve tutum oranları bakımından, bu iki grubun arasında yer almaktadır.

Çetvel 5. Tozlamaların yapıldığı aylara ait ortalama sıcaklık ve yağış miktarları.
Tableau 5. Temperatures moyenne et précipitations dans le temps de polinisation.

Günler	Mart Mars	1974 1974	Mart Mars	1975 1975	Mart Mars	1976 1976	Şubat Fevrier	1977 1977
Jours	Ort. Sic.C Temper- ature C	Yağış mm Précipi- tations	Ort. Sic.C Temper- ature C	Yağış mm Précipi- tations	Ort. Sic.C Temper- ature C	Yağış mm Précipi- tations	Ort. Sic.C Temper- ature C	Yağış mm Précipi- tations
1	6.9		6.2		6.1		14.4	
2	8.6		8.0		9.9		14.9	
3	8.6		10.6		9.8		13.1	
4	10.6	0.0	13.2		8.9		9.2	22.4
5	12.2		11.0	2.2	5.0		6.4	
6	12.2	0.1	12.4	2.3	6.6		6.3	
7	9.6	11.0	13.4		11.2		5.0	5.7
8	9.4	13.4	13.6		11.9	0.1	5.3	4.7
9	10.3		13.8		11.2	2.3	8.9	
10	9.6		12.3	1.5	11.8		10.2	
11	10.4	52.3	13.3	15.4	11.2		15.6	5.4
12	10.2	1.6	12.6		9.2	3.4	18.3	
13	10.0		15.3		7.4		18.7	
14	12.4	1.0	15.3		8.5		14.3	
15	12.7	17.8	15.6		9.2	0.1	14.7	0.0
16	10.6	5.3	12.3		11.0	30.2	11.3	1.1
17	10.3	2.0	11.7		11.5	0.2	10.2	8.0
18	9.8	0.4	11.4		11.1		9.1	12.8
19	12.3		12.0		9.7	0.2	8.8	
20	13.5		16.3		9.2		9.3	
21	16.0		17.0		11.3		9.4	
22	15.3		14.2	0.1	12.1		11.4	
23	12.5		11.5	0.2	11.1		13.8	
24	14.5		13.1	2.6	11.1	0.1	13.4	
25	14.0		10.4	6.3	13.0		17.9	
26	12.0		8.7	25.7	14.0		16.2	
27	11.6		7.5	1.6	12.4	0.6	14.6	
28	14.6		11.4		13.3		11.4	
29	12.0		15.8		10.6			
30	11.4		19.4		10.4	6.3		
31	14.2		21.2		12.0	1.3		
Ortalama	11.6		13.0		10.4		11.9	

RESUME

LES RECHERCHES SUR LA BIOLOGIE DE FRUCTIFICATION DE CERTAIN CULTIVARS DE CAN ERIĞİ (Prunus cerasifera Ehrh)

En Turquie, nous avons en production plusieurs cultivars de prunier d'origine d'Asie Mineure. L'absence des données bibliographiques, nous ne connaissent rien des conditions de leur fécondation. Pour cette raison, nous avons effectué cette étude. Les cultivars examinés Aynalı, Can-1, Foça, Havran, Karşıyaka, Kebap, Orta Can, Papaz, Söbü Can et Turfanda Can appartiennent à l'espèce de P.cerasifera.

Les essais ont eu lieu à Bornova de 1974 à 1977. Le travail fut exécuté sur des arbres productifs en plein air. On a réalisé les essais ci-dessous:

1. La germination du pollen
2. Les observations phénologiques
3. Les Auto et allo-polinisations

Le pourcentage le plus élevé de la germination du pollen varie de 95,0 % à 41,5 % selon le cultivar. Au point de vu du taux de germination les trois premiers cultivars sont: Aynalı, Söbü Can et Turfanda Can. Puis, les cultivars Kebap, Can-1, Foça, Havran, Papaz, Karşıyaka et Orta Can les suivent par ordre de pourcentage de taux de germination du pollen. La proportion de germination des grains de pollen a dépassé le 30 %. C'est une quantité que l'on trouve suffisante pour la fécondation nécessaire des cultivars fruits à noyaux.

Chez les cultivars étudiée, la floraison a lieu dans le courant de Février et Mars à Bornova. La durée de floraison varie selon le cultivar et l'année.

D'après nos résultats expérimentaux les 7 cultivars (Aynalı, Can-1, Foça, Kebap, Papaz, Söbü Can et Turfanda Can) ne donnent pas une récolte suffisante après la pollinisation par leur propres pollens. Leur taux de fructification restant inférieure à 5 % des fleurs totales. De même, certaines années par l'absence de la fécondation, avec leur propre pollen, la fertilité est pratiquement nul, Ces cultivars apparaissent comme auto-incompatible ou partiellement auto-compatible. Dans la dernière année expérimentale, chez les cultivars Havran, Karşıyaka et Orta Can, les proportions de fructification sont respectivement 12,6 %, 18,2 % et 14,5 %. D'après les résultats, ces cultivars apparaissent comme autofertils.

D'après les résultats de la pollinisation croisée, les pollinisateurs pour chaque cultivar sont montrés ci-dessous.

Aynalı	:	Kebap, Papaz
Can-1	:	Havran, Söbü Can, Turfanda Can
Foça	:	Karşıyaka, Papaz
Havran	:	Can-1, Orta Can
Karşıyaka	:	Orta Can
Kebap	:	Papaz
Orta Can	:	Havran, Karşıyaka
Papaz	:	Foça, Aynalı
Söbü Can	:	Havran
Turfanda	:	Can-1

LİTERATÜR KAYNAKLARI

1. Childers, N.F. 1961. Modern Fruit Science. New Jersey.
2. Coutanceau, M. 1962. Arboriculture Fruitière. J.B.Bailliére et Fils.Paris.
3. Çölaşan, Ü.E. 1960. Türkiye İklimi. Ankara.
4. Davis, P.H. 1972. Flora of Turkey and the East Aegean Islands.Cilt IV .
Edinburg Univ. Press.
5. Dokuzoğuz, M.Bazı Önemli Elma ve Armut Çeşitlerimizin Sitolojik Yapıları
ve Bununla Çiçek Tozu Çimlenmesi,Meyvalarda Çekirdek Teşekkülü ve Mey-
ve Tutumu arasındaki Münasebetler (Basılmamış).Ankara.
6. Gourley, J.H. ve F.S. Howlett, 1957. Modern Fruit Production, 10. baskı,
The Macmillan Comp. New York.
7. Gautier, M. 1972. Les Porte- greffes du Prunier. Arbor.Fruitière. 224:
25-23.
8. Kobel, F. 1944.'Çeviren : S.Özbek). Meyvacılığın Fizyolojik ve Biyolojik
Esasları. Yük.Zir. Enst.Basımevi.Ankara.
9. Krümmel, H.1955.(Çeviren: S.Özbek). Bağ Bahçe Bitkilerinin Islahı.A.Ü.
Ziraat Fak. Yard. Ders Kitabı 27.
10. Özbek, S. 1943. Çiçek Tomurcuğu Teşekkülü Esas Tutularak Kastamonu Dolay-
larındaki En Önemli Meyve Türlerinin Verimliliğine Tesir Eden Biyo-
lojik Faktörler Üzerinde Araştırmalar.Ankara.
11. Özçağırın, R.1976. Türkiye'de Mevcut Erik Türlerinin Teşhisi ve Bunlar-
dan Prunus cerasifera Ehrh. Türüne Ait Bazı Çeşitlerin (Can Erikle-
ri) Meyve Özellikleri. E.Ü.Zir. Fak. Yay No. 276.
12. Özçağırın, R. 1978. Production de Prunes et ses Variétés Importantes en
Turquie. " III.Erik Genetiği,Islahı ve Pomolojisi Simpozyumu.Cacak-
Yugoslovia. Acta Horticulturae. 74: .....
13. Paunovic,A.S. 1968. Travaux de Sélection chez le Prunus cerasifera var.
Myrobolan lois comme Porte-greffe pour le Prunier. Acta Horticultu-
rae. 10:313-332.
14. Ülkümen, L.1938.Malatya'nın Mühim Meyve Çeşitleri Üzerinde Morfolojik,
Fizyolojik, Biyolojik Araştırmalar.Yük.Zir.Enst.Basımevi.Ankara.
15. Zielinski, Q.B. 1955. Modern Systematic Pomology. Dubuque,Iowa.